

Журба Катерина

доктор педагогічних наук,
професор, головний науковий
співробітник лабораторії морального,
громадянського та міжкультурного
виховання Інституту проблем
виховання НАПН України,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-3854-4033
e-mail: katjachiginceva@meta.ua

ФОРМУВАННЯ У ШКОЛЯРІВ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ТВАРИН В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. У статті проаналізовано проблему формування у школярів ціннісного ставлення до тварин в умовах війни, визначено поняття «ціннісне ставлення до тварин» якрезультат розвитку людства, коли відпадає потреба у мисливстві заради виживання і зростає потреба у контакті з природним середовищем. З логіки проведеного дослідження ціннісне ставлення до тварин є не лише моральною, а й соціальною потребою, що дозволяє особистості відчути себе відповідальною за результати власної діяльності, цінувати різні прояви життя, унікальність тваринного світу. Розкрито поняття «екологічна компетентність» як результат виховання, що полягає у здатності застосовувати етичні й екологічні знання та досвід у різних життєвих ситуаціях, керуючись моральними цінностями та гуманними мотивами у взаємодії з тваринами на основі усвідомлення особистої відповідальності за її наслідки та причетності до їхньої долі. Схарактеризовано аксіологічний і компетентнісний наукові підходи до формування у школярів ціннісного ставлення до тварин. Значна увага приділяється проектній діяльності школярів екологічного спрямування, яка здійснюється поетапно. Розкрито основні етапи проектної діяльності (підготовчий, установчий, організаційний, експериментальний, узагальнюючий, підсумковий). Представлено різні види проектів для школярів (інформаційні, філософські, творчі, ігрові, практико-орієнтовані).

Практичне значення статті полягає у тому, що її матеріали можуть використовуватися в організації освітнього і виховного процесу закладів позашкільної освіти, закладів загальної середньої освіти, підготовки педагогів і педагогічної практики здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: ціннісне ставлення до тварин, жива природа, фауна, війна, школярі.

Постановка проблеми. Російська військова агресія, застосування масованих атак різними видами зброї (у тому числі й хімічної), використання сучасних технологій у військових діях, боротьба за ресурси є причиною екологічних катастроф, які негативно позначаються, у першу чергу, на живій природі, тваринному світі, що підриває базові засади існування природного середовища самої людини, викликаючи важкі, а то й незворотні наслідки, як-то: втрату видів і підвидів фауни, збіднення біологічного різноманіття, забруднення, руйнування екосистем, знищення заповідників, що потребує не лише активної протидії ворогу, а й розробки низки заходів для збереження живої природи, допомоги тваринам у таких складний період та формування у школярів ціннісного ставлення до тварин як перспективного і пріоритетного напрямку сучасного виховання.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Проблема ціннісного ставлення до тварин завжди перебувала у полі зору науковців. Зокрема, теорію цінностей в науці та освіті, в основі якої ідеї аксібуття особистості, що, в першу чергу, пов'язане з її природним оточенням, досліджували Г. Коген, Г. Ріккерт, К. Ясперс; теорію коеволюції суспільства і природи, що визначала здатність людства співвідносити власні інтереси з біосферою, відмова від ідей панування людини над природою, – В. Лось, Н. Тимофеев-Ресовський, А. Урсул; теорії екологічної культури, що обстоювали перетворення екологічних цінностей на загальнолюдські, досліджували Г. Конвентц, П. Саразін; ідеї екологічної психології, в яких розкриваються механізми взаємодії особистості з природним середовищем в еко-соціальних і кризових ситуаціях, – О. Бацилева, І. Пузь, В. Скребець; ідеї ціннісного ставлення до живої природи, що визначаються у контексті гуманістичної парадигми виховання зростаючої особистості та залучення до активної діяльності, спрямованої на збереження і захист довкілля, вивчали Н. Діра, Г. Пустовіт, Л. Сухомлинська; ідеї екологічних конфліктів, які розгортаються довкола боротьби за ресурси, включаючи живу природу та доступ до них – В. Сабаш; забруднення довкілля; положення про екологічну безпеку, які визначають екологічне нормування і загрози (зловмисні і незловмисні, внутрішні і зовнішні загрози, ризики та ін.) – І. Ставлінська.

Ідеї ціннісного ставлення до тварин чітко простежуються у виховній системі В. Сухомлинського, який писав: «Я глибоко переконаний, що виховання любові до живого – одне з щонайперших завдань педагога. Маленька людина повинна бути доброю до всього живого. Тільки за цієї умови вона стає виховуваною – ось у чім річ! Тільки доброта відкриває дитині радість буття, радість людських взаємин» (Рябинин, 1985, с. 258).

Проблема ціннісного ставлення до живої природи, зокрема, тварин знайшла втілення у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991 р.), «Про захист тварин від жорстокого поводження» (2021 р.), у Стратегії сталого розвитку України до 2030 року; Концепції екологічної освіти України (2002р.).

Мета статті – висвітлити особливості формування у школярів ціннісного ставлення до тварин в умовах війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема ціннісного ставлення до тварин обумовлена активними військовими діями на території України. Через війну в Україні постраждали 10 національних парків, 8 заповідників, 3 млн. гектарів лісів. За даними системи SaveEcoBot станом на листопад 2022 р. російськими військами скоєно 256 екологічних злочини, серед яких: 21,9% – промислових аварій; 14,5% – зелені насадження; 10,2% екозлочинів скоєно відносно водних ресурсів; 6,3% – проти радіаційних об'єктів; 5,5% – ґрунти; 3,5% – військових відходів та 38,3% – інше (Воєнні злочини, 2022).

Війна в Україні негативно позначилася на живій природі, поставлене під загрозу існування багатьох представників тваринного світу. Значна частина національних парків перебуває в окупації. Тварини гинуть від обстрілів та пожеж, зникають цілі популяції, під загрозою зникнення – червонокнижні представники фауни. Через військові дії звірі мігрують і втрачають потомство.

Від війни страждають і домашні тварини, зросла кількість покинутих і безпритульних тварин. Серед проблем ціннісного ставлення до тварин в умовах війни зростає роль піклування про домашніх улюбленців, які також переживають стреси від розлуки з господарями, бомбардувань. Багато домашніх тварин отримують травми, зазнають контузій, мають проблеми адаптації на новому місці.

Формування ціннісного ставлення до тварин є результатом розвитку людства, коли відпадає потреба у мисливстві заради виживання і зростає потреба у контакті з природним середовищем. Ціннісне ставлення до тварин є не лише моральною, а й соціальною потребою, що дозволяє особистості відчутися відповідальною за результати власної діяльності, цінувати різні прояви життя, унікальність тваринного світу.

Ціннісне ставлення школярів до тварин полягає у відповідальній і гуманній взаємодії, що базується на усвідомленні самоцінності об'єктів живої природи, урахуванні їхніх вітальних і біологічних потреб, визнанні їхньої значущості для людини і людства загалом.

Таке ціннісне ставлення виявляється у гармонійному гуманному співіснуванні з тваринним світом і дикою природою, особистій відповідальності за стан і здоров'я домашніх тварин, емоційно-ціннісному переживанні, спілкуванні та допомозі.

Цікавим з точки зору нашого дослідження є всеукраїнське опитування «Думки і погляди населення України щодо екологічних наслідків війни», проведене у травні 2022 року КМІС на замовлення проєкту APENA2, який фінансується ЄС. Згідно результатів опитування більше 59% респондентів вважають себе обізнаними про загрози для довкілля внаслідок війни. Однак, ці знання частіше всього обмежуються уявленнями проперсональну безпеку (опромінення, загрози підірватися на міні, інтоксикації через потрапляння отруйних речовин у повітря, воду тощо) і

мало стосуються тварин. Ще 15% респондентів мало звертають уваги на інформацію в ЗМІ щодо екологічних наслідків війни, фокусуючись на інших проблемах. Однак переважна більшість опитуваних – близько 55% цікавляться інформацією про екологічні наслідки війни. Організатори опитування переконані, що поінформованість із зазначених питань важлива для того, аби уникнути паніки, пов'язаної зі шкодою довкілля. Населення має чітко усвідомлювати, яким чином діяти у разі пожеж, радіаційної, хімічної та інших загроз (APENA2, 2022).

Виходячи з викликів і реальних загроз, які стоять перед українським суспільством, зростає актуальність формування у школярів ціннісного ставлення до живої природи, зокрема, до тварин у виховній системі сучасних закладів загальної середньої освіти. Така виховна робота має ґрунтуватися на наукових підходах.

Аксіологічний підхід відіграє важливу роль в практичному і теоретичному осягненні особистістю ціннісного ставлення до тварин та усвідомленню їх унікальності і самоцінності. Згідно аксіологічного підходу моральні цінності не можуть існувати поза людиною і без людини, а виступають результатом її життєдіяльності, духовно-моральним надбанням та основою взаємодії вихованців із живою природою. Рефлексія є неодмінною умовою усвідомлення ціннісного ставлення до тварин та їхнього права на життя.

Формування ціннісного ставлення до тварин не може здійснюватися спонтанно, а потребує врахування викликів часу та ситуації з метою оптимізації взаємодії в системі «людина – тварина» та надання необхідної допомоги, створення умов для виживання.

Використання компетентнісного підходу забезпечує використання морально-етичних знань через вирішення відповідних практичних задач і спонукає учнів до самореалізації, пошуку і формування ціннісного ставлення до різних форм життя та живої природи. Компетентнісний підхід долучає дітей до соціального досвіду, людської культури у виробленні відповідальної поведінки стосовно фауни.

За переконанням Г. Халаш, компетентнісний підхід визначає здатність суб'єкта використовувати свої знання, тоді як Ж. Делор, Б. Рей, Ж. Перре пов'язують його з ключовими уміннями, які суб'єкт використовує в залежності від ситуації. Б. Рей звертає увагу на ключові уявлення у розумінні особистістю світу, що допомагає їй проаналізувати ситуацію, вдаючись до раціоналізму і логіки, оперуючи власними знаннями, уміннями і навиками, що бачиться нами надзвичайно важливим у формуванні ціннісного ставлення до тварин. У розумінні Ж. Делора компетентності забезпечують «опори» у навчанні знань, навчанні дії, навчанні бути, навчанні жити разом.

Застосування компетентнісного підходу дає змогу вихованцям виявити особистісні якості у діяльності та поведінці, здійснити вибір адекватних засобів, програми для досягнення мети, певним чином регулює дотримання правил моральної поведінки стосовно живої природи,

визначає досвід реалізації знань і умінь, обумовлює значущість та емоційно-вольову регуляцію взаємодії індивіда з тваринним світом.

Українські науковці Н. Бібік, В. Луговий, О. Пометун, О. Савченко (Бібік, Ващенко, Пометун, та Савченко, 2004) вважають компетентнісний підхід визначальним у сучасному навчанні і вихованні підростаючого покоління як здатність ефективно будувати власну діяльність та взаємодіяти із соціальним оточенням, що знайшло своє відображення у Державному стандарті базової і повної середньої освіти. Важливою характеристикою компетентнісного підходу є перенесення акценту з навчання на більш широкий життєвий контекст. Зокрема, В. Луговий розглядає компетентність як інтегральну характеристику особистості, де загальна компетентність складається з окремих частинних компетентностей (Луговий, 2009, с. 8).

Компетентнісний підхід сприяє поєднанню та інтегруванню теорії і практики в осягненні дітьми ролі природи, здатність застосовувати отриманні знання у різних життєвих ситуаціях, використанню сучасних педагогічних технологій.

Екологічна компетентність є результатом виховання і полягає у здатності застосовувати етичні й екологічні знання та досвід у різних життєвих ситуаціях, керуючись моральними цінностями та гуманними мотивами у взаємодії з тваринами на основі усвідомлення особистої відповідальності за її наслідки та причетності до їхньої долі.

Важливою складовою ціннісного ставлення до тварин є формування у школярів моральних уявлень і цінностей, пов'язаних з природою. Свої уявлення про взаємодію з живою природою і тваринами учні беруть із спостережень, родинного і шкільного життя. Тому важливо, щоб дитина засвоїла моральні цінності у практичній діяльності, колективних творчих справах, у життєвих і змодельованих ситуаціях.

Формування в школярів ціннісного ставлення до тварин має здійснюватися у різноманітній творчій діяльності, спрямованій на вироблення у дітей стійких екозвичок. У цьому плані цікавим видається досвід Г. Пустовіта, який виділяє три складові, що забезпечують ефективність процесу взаємодії живою природою як творчого. Зокрема:

« інтелектуально-процесуальна – полягає в тому, що основою будь-якої діяльності творчого характеру вважається когнітивна сфера та інтелектуальні творчі здібності дитини;

мотиваційно-потребнісна – передбачає, що основою будь-якої творчості дитини є інтерес, усвідомлена освітня потреба і сформована мотивація, що забезпечують успішну реалізацію їхньої індивідуальності;

системно-прикладна – полягає в дотриманні системності процесів сприйняття, мислення, усвідомлення наукових знань, їх творчого опрацювання, власне здійснення самостійної діяльності, а як наслідок – її ефективності у задоволенні інтересу та освітньої потреби» (Пустовіт, 2020, с.157).

Такими творчими формами роботи є проєктна діяльність екологічного спрямування. Особлива увага зверталась на соціальну та особистісну значущість проєкту, можливості практичного використання досягнутих результатів.

Участь школярів у проєктній діяльності має будуватися на засадах добровільності, творчості, креативності, відкритості, рефлексії, партнерства, інтеграції.

В організації проєктної діяльності ми виходимо з того, що проєкт повинен:

мати пізнавальну і практичну цінність отриманих результатів для самих школярів;

визначати значущу проблему для дослідження;

розгортатися як самостійна пошукова діяльність школярів, як індивідуальна, так і групова;

містити визначення структури роботи, мети та завдань проєкту на кожному етапі його проведення;

обґрунтовувати вибір методів дослідження, пошук шляхів розв'язання пошукових завдань;

опиратися на взаємодію з партнерами по проєкту та соціальними інститутами;

здійснювати захист проєкту, презентацію результатів проєктної діяльності.

Участь у проєктній діяльності вимагає від учнів навичок аналізу різних джерел, здатності критично мислити, об'єктивно оцінювати свої можливості та реальну ситуацію, комунікативних і дослідницьких навичок у проведенні невеликого дослідження, навичок самостійної і групової роботи, уміння приймати зважені рішення та брати на себе відповідальність.

Робота над проєктом здійснюється поетапно.

На підготовчому етапі школярі знайомляться зі специфікою проєктної діяльності, основними завданнями, обговорюють необхідні уміння й навички для такого виду діяльності. На цьому етапі враховуються вікові та індивідуальні особливості дітей. Для педагогів важливо, щоб проєкт відповідав інтересам і запитам дітей, був цікавим і спонукав до саморозвитку дітей.

На установчому етапі здійснюється обговорення та вибір теми проєкту, обґрунтування його значущості, визначення його актуальності, особистісної і соціальної значущості.

Організаційний етап передбачає розподіл на малі групи, якщо є така потреба, визначається термін роботи над проєктом, очікувані результати, розподіляються обов'язки і функції учасників проєкту.

Експериментальний етап включає відбір та вивчення літератури з проблеми, публікацій в ЗМІ, нормативних документів, розробку та проведення опитування, анкетування, інтерв'ю, спостереження за тваринами, вивчення фото і відеоматеріалів. На цьому етапі школярі

залучаються до роботи у бібліотеках, з рекомендованими Інтернет-ресурсами, мають можливість отримати консультацію.

На узагальнюючому етапі аналізуються отримані результати, моделюються причинно-наслідкові зв'язки, визначаються оптимальні шляхи вирішення проблеми, формулюються рекомендації.

На підсумковому етапі здійснюється захист проекту та презентація його результатів, де учні розкривають логіку розгортання проекту та основні свої здобутки. Захист проекту здійснюється публічно і всі охочі можуть ставити запитання щодо проектної діяльності. Результати проекту оцінює журі.

Етап рефлексії передбачає оцінку і аналіз школярами своїх дій на кожному етапі, а також ті труднощі, які їм довелося вирішувати у ході роботи над проектом. Звертається увага на зміни в емоційному стані учасників проекту, їхні сильні і слабкі сторони, визначається план дій, який би допоміг школярам краще справитися з такою роботою у майбутньому.

У роботі з дітьми використовуються інформаційні, філософські, творчі, ігрові та практико-орієнтовані проекти з різними термінами виконання. Слід відмітити, що проекти виконуються як одноосібно, так і мікрогрупами (двоє людей) та групами (5–6 людей).

Так, запропоновані нами інформаційні («Конвенція ООН про охорону біологічного різноманіття», «Тваринний світ України», «Війна і екологія»); філософські («Взаємодія людини і природи в умовах глобальної екологічної кризи», «Екологічна культура особистості»), творчі («Про що думає мій кіт», «У чому люди наслідують тварин», «Характеристики тварин у народних казках»), ігрові («Еко-стиль твого міста», «Мобільні застосунки з метою вивчення тваринного світу», «Тварини в місті»), практико-орієнтовані («Ми відповідаємо за тих, кого приручили», «Допомога тваринам взимку», «Екозвички в умовах війни») проекти формують навички самостійної і командної роботи, відповідальності, здатності визначати для себе посилену цікаву проблему, презентувати своє рішення і своє бачення, відстоювати свою точку зору, а також брати участь в обговоренні інших проектів також.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, у статті висвітлено проблему формування у школярів ціннісного ставлення до тварин, розкрито ключові поняття «ціннісне ставлення до тварин», «екологічна компетентність», особливості формування ціннісного ставлення до тварин у проектній діяльності.

Практичне значення статті полягає у тому, що її матеріали можуть використовуватися в організації освітнього і виховного процесу закладів позашкільної освіти, закладів загальної середньої освіти, підготовки педагогів і педагогічної практики студентів.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів досліджуваної проблеми. Подальшого вивчення потребує створення методики ціннісного ставлення до тварин у дітей різних вікових груп.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

APENA2. (2022). *Аналітичний звіт: Думки і погляди населення України щодо екологічних наслідків війни*. Київ: Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України.

Бацилева, О. та Пузь, І. (2021). *Навчально-методичний посібник з дисципліни Прикладні аспекти психології: Екологічна психологія для здобувачів вищої освіти освітньої програми «Психологія»*. (2-ге видання, перероб. і допов.). Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса.

Бібік, Н., Ващенко, Л., Пометун, О. та Савченко, О. (2004). *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*: Бібліотека з освітньої політики. О.В.Овчарук (Ред.). Київ: К.І.С.

Воєнні злочини проти довкілля. (2022). SaveEcoBot. URL: <https://www.saveecobot.com/features/environmental-crimes>.

Діра, Н. (2017). Історико – генетичний аналіз поняття «ціннісне ставлення особистості до живої природи» у філософському та психолого-педагогічному дискурсі. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія: Педагогіка, психологія, філософія, 267, сс. 59–65.

Луговий, В. (2009). Компетентності та компетенції: поняттєво-термінологічний дискурс. *Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис. Тематичний випуск «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології»*. Київ: Гнозис, с.3, 8–14.

Пустовіт, Г. (2020). Ціннісні виміри сучасної позашкільної освіти. *Нова педагогічна думка*, № 2 (102), сс.154–160.

Рябинин, Б. (1985). *Ушедшее – живущее. Книга воспоминаний*. Москва : Советский писатель.

Сабадаш, В. (2004). Екологічні конфлікти у сучасній системі природокористування. *Механізм регулювання економіки*, № 4, сс. 73–79

Скребець, В. (1998). *Екологічна психологія: навч. посібник*. Київ: МАУП.

Сталінська, І. (2017). *Конспект лекцій з дисципліни «Методологія та теорія екологічної безпеки» (для студентів 5 курсу денної та заочної форм навчання освітньо-кваліфікаційного рівня магістр, спеціальності 183 – Технології захисту навколишнього середовища)*. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова.

Урсул, А. (1986). О понятии «экологическая деятельность». *Философские науки*, № 1, сс. 35–42.

REFERENCES

APENA2. (2022). *Analitychnyi zvit: Dumky i pohliady naseleennia Ukrainy shchodo ekolohichnykh naslidkiv viiny* [Analytical Report: Opinions and Views of the Population of Ukraine Regarding the Environmental Consequences of the War]. Kyiv: Ministerstvo zakhystu dovkillia ta pryrodnykh resursiv Ukrainy. (in Ukrainian)

Batsylieva, O. ta Puz, I. (2021). *Navchalno-metodychnyi posibnyk z dystsyplyny Prykladni aspekty psykholohii: Ekolohichna psykholohiia dlia zdobuvachiv vyshchoi osvity osvitnoi prohramy "Psykholohiia"* [Educational and Methodological Guide for the Discipline "Applied Aspects of Psychology: Environmental Psychology for Students of Higher Education in the Educational Program "Psychology"]. (2-he vydannia, pererob. i dopov.). Vinnytsia: DonNU imeni Vasylia Stusa. (in Ukrainian)

Bibik, N., Vashchenko, L., Pometun, O. ta Savchenko, O. (2004). *Kompetentnisnyi pidkhid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukraïnski perspektyvy*: [Competency Approach in Modern Education: World Experience and Ukrainian Perspectives]. Biblioteka z osvithoi polityky. O.V.Ovcharuk (Red.). Kyiv: K.I.S. (in Ukrainian)

Voïenni zlochyny proty dovkillia [War Crimes Against the Environment]. (2022). SaveEcoBot. URL: <https://www.saveecobot.com/features/environmental-crimes>. (in Ukrainian)

Dira, N. (2017). Istoryko – henetychnyi analiz poniattia "tsinnisne stavlennia osobystosti do zhyvoi pryrody" u filosofskomu ta psykholoho-pedahohichnomu dyskursi [Historically - genetic Analysis of the Concept of "Valuable Attitude of an Individual to Nature" in Philosophical and Psychological-pedagogical Discourse]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Serii: Pedahohika, psykholohiia, filosofii*, No 267, ss. 59–65. (in Ukrainian)

Luhovyi, V. (2009). Kompetentnosti ta kompetensii: poniattievo-terminolohichnyi dyskurs [Competences and Competences: Conceptual and Terminological Discourse]. *Vyshcha osvita Ukrainy: teoretynnyi ta naukovometodychnyi chasopys. Tematynnyi vypusk "Pedahohika vyshchoi shkoly: metodolohiia, teoriia, tekhnolohii"*. Kyiv: Hnozys, ss.3, 8–14. (in Ukrainian)

Pustovit, H. (2020). Tsinnisni vymiry suchasnoi pozashkilnoi osvity [Value Dimensions of Modern Extracurricular Education]. *Nova pedahohichna dumka*, No 2 (102), ss.154–160. (in Ukrainian)

Riabinin, B. (1985). *Ushedshee –zhyvushchee. Kniga vospomynanyi* [The Gone is the Living. Book of memories]. Moskva: Sovetskyi spisatel. (in Russian)

Sabadash, V. (2004). Ekolohichni konflikty u suchasni systemi pryrodokorystuvannia [Ecological Conflicts in Modern Environmental Systems]. *Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky*, No 4, ss. 73–79. (in Ukrainian)

Skrebets, V. (1998). *Ekolohichna psykholohiia* [Ecological Psychology: textbook]: navch. posibnyk. Kyiv: MAUP. (in Ukrainian)

Stalinska, I. (2017). *Konspekt leksii z dystsyplyny «Metodolohiia ta teoriia ekolohichnoi bezpeky» (dlia studentiv 5 kursu dennoi ta zaochnoi form navchannia osvitno-kvalifikatsiinoho rivnia mahistr, spetsialnosti 183 – Tekhnolohii zakhystu navkolynshnoho seredovyshcha)* [Abstract of Lectures from the Discipline "Methodology and Theory of Environmental Safety" (for Students of the 5th Year of Full-time and Part-time Forms of Training in Education and Qualification Level Master, Specialty 183 - Technologies for the

Protection of the Environment)]. Kharkiv : KhNUMH im. O. M. Beketova. (in Ukrainian)

Ursul, A. (1986). O poniatii “ekologicheskaja deiatelnost” [On the Concept of “Ecological Activity”]. *Filosofskiye nauky, No 1*, ss. 35–42. (in Russian)

FORMATION OF SCHOOLCHILDREN'S VALUE ATTITUDE TO ANIMALS IN THE CONDITIONS OF WAR

Kateryna Zhurba

Doctor of Pedagogical Sciences,

Professor, Chief Researcher,

Laboratory of Formoral, Civic and Intercultural Education,

Institute of Problems of Education of the NAPSU,

Kyiv, Ukraine

ORCID: 0000-0002-3854-4033

e-mail: katjachiginceva@meta.ua

Abstract. The article deals with the problem of forming a valuable attitude towards animals among schoolchildren in the conditions of war. The concept “valuable attitude towards animals” was defined. It is considered as a result of the development of humanity, when the need for hunting for survival disappears and the need for contact with the natural environment increases. According to the logic of the given research, a valuable attitude towards animals is not only a moral, but a social need, which allows the individual to feel responsible for the results of his own activity, to appreciate various manifestations of life, the uniqueness of the animal world. The concept of “ecological competence” was revealed as a result of education, which consists in the ability to apply ethical and ecological knowledge and experience in various life situations, guided by moral values and humane motives in interaction with animals based on the awareness of personal responsibility for its consequences and involvement in their fate. Axiological and competence-based scientific approaches to the formation of schoolchildren's value attitude towards animals are characterized. Considerable attention is paid to the project activities of schoolchildren with an ecological focus, which is carried out in stages. The main stages of project activity (preparatory, establishing, organizational, experimental, summarizing, final) were revealed. Various types of projects for schoolchildren were presented (informational, philosophical, creative, game, practice-oriented).

The practical significance of the article lies in the fact that its materials can be used in the organization of the educational and educational process of out-of-school education institutions, institutions of general secondary education, teacher training and pedagogical practice of students of higher education.

Keywords: valuable attitude to animals, wild nature, fauna, war, schoolchildren.

Стаття надійшла до редакції 19.09.2022 р.